

Güfteleri Fuzûlî'ye Ait Şiirlerden Seçilen Beste Formundaki İki Adet Eserin Usûl-Vezin Münâsebeti *

The Relationship Between The Usul-Meter Of Two Works In The Beste Form Whose Lyrics Are Selected From Fuzûlî's Poems

ÖZET

Bu çalışma, “TRT Nota Repertuarında Yer Alan Güfteleri Fuzûlî'nin Şiirlerinden Oluşturulan Beste Formundaki Eserlerin Usûl-Vezin Münâsebeti Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünden üretilmiştir. Çalışmanın amacı; Fuzûlî'nin şiirlerinden oluşan Beste formundaki iki adet eserin güftelerindeki vezin kalıpları ile bu eserlerin bestelendikleri usûllerin darparları arasındaki uyum ve uyumsuzluk münasebetinin incelenmesidir. Bu çalışmanın; bahsi geçen iki adet eserin güftelerindeki vezin kalıplarının bestekârlar tarafından hangi usûllerle ve nasıl işlendiğinin tespit edilmesi ve müzikî-edebiyat ilişkisi ile disiplinler arası bir çalışma olması bağlamında önem arz ettiği düşünülmektedir. Çalışmada betimsel yöntem kullanılmış olup tarama modelinden (survey) faydalanılmıştır. Çalışmanın evrenini; güftesi Fuzûlî'ye ait olan şiirlerden oluşturulan Beste formundaki eserler, örneklemini ise TRT nota repertuarında yer alan ve güftesi Fuzûlî'nin şiirlerinden oluşturulan Beste formundaki iki adet eser oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışma ile bu iki adet eserin usûl-vezin münâsebeti şekiller üzerinde incelenmiş ve bu şekillere dâir gerekli açıklamalar ilgili eserin altında ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu çalışma doğrultusunda usûl-vezin münâsebeti incelenen ve farklı bestekârlar tarafından farklı usûllerle bestelenen iki adet eserin bir örneğinin eserin usûl darparlarının vezin kalıplarına yerleşiminin uyumlu olduğu; diğer eserin ise usûl-vezin dağılımının genel olarak uyumlu olduğu görülse de bazı hecelerın uyumsuzluk gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Beste formu, Güfte, Arûz vezni, Usûl.

ABSTRACT

This study was produced from a part of the master's thesis titled "An analysis on the rhythmic pattern-metter relationship in the works composed in beste form whose lyrics are chosen from Fuzûlî's poems found in TRT repertory". The aim of this study is to examine the relationship between the meter patterns in the lyrics of two works in the form of Beste composed of Fuzûlî's poems and the harmony and inconsistency between the usûl beats in which these works were composed. It is thought that it is important in terms of determining the methods and how the meter patterns in the lyrics of the two works mentioned are processed by the composers, and that it is an interdisciplinary study with the relationship between music and literature. The descriptive method was used in the study and the survey model was used. Within the universe of the study; works in the form of Beste, whose lyrics are composed of poems belonging to Fuzûlî, and two pieces in the form of Beste, whose lyrics are composed of Fuzûlî's poems, are included in the TRT notation repertoire. With this study, the relationship between the method and meter of these two works has been examined on the figures, and the necessary explanations for these figures are given in detail under the relevant work. In line with this study, it is concluded that in one example of two pieces composed by different composers with different tempos, the relationship between usûl and meter was compatible, however, the distribution of the other work is generally compatible but it has been determined that some syllables show inconsistency.

Keywords: Fuzûlî, Beste, Lyrics, Arûz meter, Usûl.

GİRİŞ

Türk mûsikîsinin genel yapısında; makamlar üzerine kurulu olması, birçok ritmik unsuru “usûl” adı altında kalıplaştırmış olması, solo icrâya daha çok önem verilmesi, eserlerin meşk sistemi ile usûl vurularak ezberden icrâ edilmesi ve ağırlıklı olarak söze (şiire) dayalı olması gibi özellikler yer almaktadır. Türk mûsikîsinde söz kavramı karşılığının “ölçülü, kalıplı söz” anlamına gelen “şiir” olması, klasik Türk şiirinin ise arûz vezninden ayrı düşünülmemesi Türk mûsikîsinde bestelenen eserlerin usûlü ile güftedeki veznin ilişkisini kanıtlar niteliktedir (Tanrıkorur, 2011: 86-87).

Gültaş (2003), arûz vezni ile yazılan şiirlerde uzun ve kısa hecelerden oluşan şiir mısralarının, aynı yerlerde ve aynı seslerle tekrar edilmesiyle oluşan bir âhenkle söylendiğini ve bu âhengın ise “mûsikî” olduğunu ifade

Neşe Üstünkaya¹
Özgür Sadık Karataş²

How to Cite This Article

Üstünkaya, N. & Karataş, Ö. S. (2023). “Güfteleri Fuzûlî'ye Ait Şiirlerden Seçilen Beste Formundaki İki Adet Eserin Usûl-Vezin Münâsebeti” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:114; pp:8156-8173. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71747>

Arrival: 14 July 2023
Published: 31 August 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

*Bu çalışma, 2022 yılında Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsünde yapılan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye. ORCID: 0000-0003-1684-7305

² Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye. ORCID: 0000-0002-8597-3914

etmektedir (s. 267). Arûz vezninin tabiatında yer alan bu âhenk veya iç mûsikînin Türk mûsikîsi bestekârlarına da tesir ettiği; bestekârların, besteleyecekleri eserlerin güftelerini arûz vezni ile yazılmış olan şiirlerden seçtikleri görülmüştür. Bestekârlar zamanla arûzun içerisindeki mûsikî ve ritmik âhengi, eserlerinde oluşturdukları melodi ve usüllerle birleştirerek bütünleştirmişlerdir (İlhan, 2003: 20).

Türk mûsikîsi bestekârları, özellikle büyük formlarda eserler bestelemek için büyük şâirlerin şiirlerini seçmişlerdir. Şiirleri bestelenen bu büyük şâirlerin en başında ise Dîvân Edebiyatı'nın XVI. yüzyılda yaşamış olan; edebî, coğrafi ve lirizm yönünden tesirinin en geniş zaman dilimine yayıldığı bilinen, adına nazîreler yazılan Dîvân şâiri Fuzûlî gelmektedir (Çıpan, 1997: 103).

Fuzûlî'nin, XVI. yüzyılda yaşamış olmasına rağmen Türk Edebiyatı'nın farklı dönemlerinde yaşayan hem Dîvân Edebiyatı hem Halk Edebiyatı şâirlerine tesir ettiği bilinmektedir. Bunun yanında şâirin, mûsikî ilminde de ayrı bir yeri olduğu; birçok şiirin farklı bestekârlar tarafından güfte olarak seçilip farklı makamlarla ve farklı usüllerle bestelendiği görülmektedir.

Çalışmamız içerisinde güfteleri Fuzûlî'ye ait olan iki adet eserin usûl-vezin münâsebeti incelenmiş ve bu doğrultuda bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara ulaşırken çalışmamıza dayanak olacak olan Fuzûlî'nin hayatı hakkında genel bilgiler; Türk mûsikîsinde form kavramı ve Beste formu; Türk mûsikîsinde usûl kavramı; vezin ve arûz vezni gibi kavramlar ile ilgili bilgiler genelden özele doğru sistematik bir şekilde sıralanmıştır. Gölbaş (2003), arûz vezni ile yazılan şiirlerde uzun ve kısa hecelerden oluşan şiir mısralarının, aynı yerlerde ve aynı seslerle tekrar edilmesiyle oluşan bir âhenkle söylendiğini ve bu âhenginin ise "mûsikî" olduğunu ifade etmektedir (s. 267). Arûz vezninin tabiatında yer alan bu âhenk veya iç mûsikînin Türk mûsikîsi bestekârlarına da tesir ettiği; bestekârların, besteleyecekleri eserlerin güftelerini arûz vezni ile yazılmış olan şiirlerden seçtikleri görülmüştür. Bestekârlar zamanla arûzun içerisindeki mûsikî ve ritmik âhengi, eserlerinde oluşturdukları melodi ve usüllerle birleştirerek bütünleştirmişlerdir (İlhan, 2003: 20).

Türk mûsikîsi bestekârları, özellikle büyük formlarda eserler bestelemek için büyük şâirlerin şiirlerini seçmişlerdir. Şiirleri bestelenen bu büyük şâirlerin en başında ise Dîvân Edebiyatı'nın XVI. yüzyılda yaşamış olan; edebî, coğrafi ve lirizm yönünden tesirinin en geniş zaman dilimine yayıldığı bilinen, adına nazîreler yazılan Dîvân şâiri Fuzûlî gelmektedir (Çıpan, 1997: 103).

Fuzûlî'nin, XVI. yüzyılda yaşamış olmasına rağmen Türk Edebiyatı'nın farklı dönemlerinde yaşayan hem Dîvân Edebiyatı hem Halk Edebiyatı şâirlerine tesir ettiği bilinmektedir. Bunun yanında şâirin, mûsikî ilminde de ayrı bir yeri olduğu; birçok şiirin farklı bestekârlar tarafından güfte olarak seçilip farklı makamlarla ve farklı usüllerle bestelendiği görülmektedir.

Çalışmamız içerisinde güfteleri Fuzûlî'ye ait olan iki adet eserin usûl-vezin münâsebeti incelenmiş ve bu doğrultuda bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara ulaşırken çalışmamıza dayanak olacak olan Fuzûlî'nin hayatı hakkında genel bilgiler; Türk mûsikîsinde form kavramı ve Beste formu; Türk mûsikîsinde usûl kavramı; vezin ve arûz vezni gibi kavramlar ile ilgili bilgiler genelden özele doğru sistematik bir şekilde sıralanmıştır.

Fuzûlî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Fuzûlî Matlâu'l-i'tikâd adlı Arapça mensur eserinin önsözünde asıl adının Mehmed, babasının adının Süleyman olduğunu bildirmektedir (Mazıoğlu, 1992: 2). Fuzûlî'nin nerede ve hangi tarihte doğduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte mevcut kaynaklarda tezkire yazarları tarafından birçok ihtimâl ve görüş öne sürülmektedir.

Türkçe *Dîvân*'ın önsözünde kendisinin kökeni ve doğduğu yerin Irâk-ı Arab olduğu başka yerlere seyahat amacıyla dahi gitmediğini; Farsça *Dîvân*'ın önsözünde ise Irâk-ı Arab'ın Kerbelâ şehrine mensup olduğunu anlatan ifadeler (Gölpınarlı, 2014) ile Karahan'ın (1995) Türkçe *Dîvân* ve Farsça *Dîvân*'dan yola çıkarak benzer rubâilerin kerbelâ ile münâsebetini tespitinde bulunması Fuzûlî'nin Kerbelâ'da doğduğu yönündeki ihtimâlleri destekler niteliktedir (s. 71).

Fuzûlî köken itibariyle Irâk-ı Arab'da bulunan Akkoyunlu Türkmenleri'nin Bayat boyundandır. Şâir, Hadîkatü's-süedâ adlı eserinde yer alan bir rubâisinde ve Farsça *Dîvân*'ın önsözünde aslen Türk olduğunu ve ana dilinin Türkçe olduğunu sarâhaten bildirmektedir. Fuzûlî'nin, Farsça *Dîvân*'da yer alan ifadelerine göre, şâirliğinin ilk yıllarında aldığı mahlasların başka şâirler tarafından da kullanıldığını görünce kendi şiirleri ve diğer şâirlerin şiirleri arasındaki karışıklığı önlemek için kimsenin beğenip benimsemeyeceği düşüncesi ile "Fuzûlî" mahlasını seçmiştir (Kudret, 1985: 8-9).

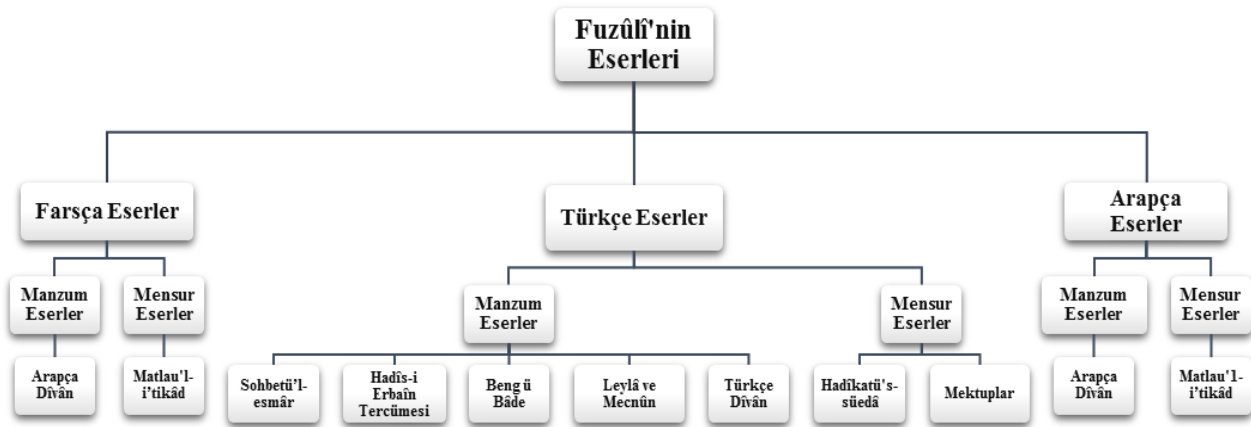
Fuzûlî'nin öğrenim hayatı, kimlerden ders aldığı, çocukluk ve gençlik yıllarının nasıl geçtiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak onun iyi bir eğitim alarak tüm ilimleri öğrendiği; eserleri aracılığıyla Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinde hem eser yazıp hem şiir okuduğu çıkarımı yapılabilmektedir (Mazıoğlu, 2011: 11).

Şâirin öğrenimine Kerbelâ'da başlayıp Hille ve Bağdat'ta devam ettiği tahmin edilmektedir (Karahana, 1995: 76). Türkçe Dîvân'ın önsözünde Fuzûlî; okula ve şiir yazmaya küçük yaşta başladığını, kendisinin okulda öğrendiği bu lirik şiirlerle tanındığını ancak sonraları şiirlerini aklî ve naklî ilim ile temellendirmek için bilim tahsili ile uğraşmaya başladığını ifade etmektedir (İpekten, 2012: 25).

Fuzûlî'nin nerede vefat ettiği ve nereye defnedildiği kesin olarak bilinmemektedir (Mazıoğlu, 2011: 20). Son yıllarını Kerbelâ'da geçirdiği ve oldukça uzun bir yaşam sürdüğü tahmin edilmektedir. Ahdî, Gülşen-i Şuarâ'da "Geçdi Fuzûlî" sözüyle şâirin 1556 yılında vefat ettiğini bildirmektedir. En kuvvetli ihtimâl ve rivâyetlere göre Fuzûlî'nin o tarihte Bağdat ve çevresinde etkili olan taun (veba) salgını sebebiyle Kerbelâ'da öldüğü düşünülmektedir (Karahana, 1995: 108-109).

Fuzûlî'nin aşk ve ızdırap şâiri olarak bilinmesinin yanında şiirlerinde tasavvufun da geniş bir yer tuttuğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Şâirin, bütün şiirlerinde hem beşerî aşkı hem de ilâhî aşkı konu edindiği ve aşkı soyut olarak ifade ettiği bilinmektedir (İpekten, 2012: 30-32). Fuzûlî'nin şiirlerinde sevgi, anlayış, hoşgörü, mütevâzılık ve doğruluk hâkimdir. Şiirin, kendisine Tanrı tarafından bahşedildiğini ifade ederek şiirlerinin ulaştığı her yerde saygı görmesini istemektedir. Şâire göre, ancak keder ve ızdırap ile harmanlanan şiir insana etki edebilmektedir. Fuzûlî'nin gazelleri de genel olarak kaderden şikâyet, hicran ve aşkın elemi gibi konulardan oluşmaktadır. Özellikle mazmunlarla ve benzetmelerle eserlerine karamsar duygularının derinliğini yansıtmaktadır. Bununla birlikte şâirin şiirleri içerisinde, hiciv edebiyatının örneklerine de sıkça rastlanmaktadır (Mazıoğlu, 2011: 23-31).

Divân Edebiyatı'nın en lirik şâiri olarak kabul edilen Fuzûlî'nin eserleri Şekil 1'de belirtildiği gibidir:

Şekil 1: Fuzûlî'nin Eserleri

Kaynak: (İpekten, 2012: 62-72).

Türk Mûsikîsinde Form Kavramı ve Beste Formu

Mûsikî ilmi içerisinde "form" kavramı hususunda anlam olarak varılan ortak noktanın "bir eserin oluşumu için gerekli olan unsurların bir arada bulunmasını sağlayarak, esas alınan ve uyulması gereken kalıp" olduğu düşüncesine varılabilmektedir. Türk mûsikîsinde kullanılan formların, geçmiş dönemlerden günümüze kadar farklı kültürel ve sosyal sebeplerle değişikliğe uğradığı bilinmektedir (Tanrıkorur, 2011: 47).

Formlar; mûsikînin oluşum sebebine, yapıldığı alana, yapısına ve türüne göre kendi aralarında farklılık göstermektedir (Kaçar, 2009: 293). Birçok sınıflandırma şekli bulunan formların genellikle ve en çok bilinen şekliyle saz ve söz mûsikîsi olarak, başka bir şekliyle ise dinî ve lâdinî olarak sınıflandırılması en çok kullanılan tasnif şekli olarak bilinmektedir (Öztuna, 2000: 453).

"Beste", Türk mûsikîsinde sınıflandırılmış olan türler içerisinde; din dışı sözlü mûsikînin büyük formlarından birinin adı olarak kullanılmasının yanında, herhangi bir sözlü eser veya saz eserinin geneline verilen isim, kompozisyon veya bazı birleşik makamlarda makam ismi olarak da kullanılmıştır (Yavaşca, 1992: 543). Bestelerin, genel olarak büyük usûllerle oluşturulmasıyla birlikte küçük usûllerle oluşturulabildiği de bilinmektedir. Beste formunda meydana getirilen eserler, sanatlı bir üslûp ile oluşturulmuştur. Eserlerin konularını, Dîvân Edebiyatı'nın

nazım şekillerinden biri olan gazellerin işlediği konular oluşturmaktadır (Özkan, 2006: 105-106). Türk müzikisinde Beste formu *Murabbâ Beste* ve *Nakış Beste* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Murabba Beste; dört hane şeklinde oluşturulmuştur ve her hane bitiminde terennüm yer almaktadır. Eğer terennüm iki mısradan sonra geliyorsa ve lâfzî terennüm tarzında ise, bu çeşit bestelere Nakış Beste adı verilmektedir (Özkan, 2006: 105-107).

Türk Müzikisinde Usûl Kavramı

Türk Dil Kurumu'na göre usûl kelimesi “kökler, asıllar” anlamına gelmesinin yanı sıra herhangi bir amaca ulaşmak adına takip edilen yol veya yöntem anlamını da içermektedir (TDK, 2022).

Usûl kavramı, çeşitli müzikî bilginleri ve nazariyatçılar tarafından hem kelime anlamı hem de içerik anlamı olarak farklı tanımlamalarla açıklanmaktadır. Tanrıkorur (2014), Arapça'da “asıl” anlamına gelen usûl kelimesinin; elif, sad ve lâm harflerinin birleşimiyle meydana gelen “asıl” kelimesinin çoğul hâli olarak Türk müzikisinde “kalıp, ölçü” anlamına geldiğini ifade etmektedir (s. 33). Bu ifadeye paralel olarak Öztuna (1987), usûl kavramını, Türk müzikî eseri içindeki zaman ve mekân uyumunun kalıplaşmış hâli şeklinde (s. 31); Özkan (2006) ise kısaca “zamanın kalıplaşmış hâlidir” şeklinde tanımlamaktadır (s. 606). Bu tanımlamalar ışığında; müzikî ilminde usûl kavramının, kelime anlamı olarak genellikle “kalıp” veya “ölçü” anlamında kullanıldığı söylenebilir.

Türk müzikisinde usûl kavramının menşe itibarıyla El-Kindî'ye kadar dayandığı kuvvetli ihtimâl olarak görülmekle birlikte, usûlün sonraki nesillere intikâlinde İbn-i Sînâ ve Fârâbî gibi düşünürler ile İhvân-ı Safâ felsefe topluluğu yazarlarının öncülük ettiği bilinmektedir (Hatipoğlu & Sağlam, 2013: 115). Usûller hakkındaki bilgilerin günümüze kadar özellikle Rauf Yekta Bey, Suphi Ezgi ve Hüseyin Saadettin Arel gibi nazariyatçıların, dönemin müzikî üstadları ile meşk etmiş olması ve usûl üzerine yapmış oldukları çalışmaların düzenlenmesiyle geldiği bilinmektedir.

Güfte ve Arûz Vezni

Güfte kelimesi Farsça kökenli olan “goften (güften)” fiil kökünden türeyerek “söylenmiş” anlamına gelmektedir. Türk müzikisinde sözlü eserlerin bestelenmiş şiirlerine güfte adı verilmektedir (Öztuna, 2000: 137). Bu ifadelere benzer bir diğer tanımlamada da güfte kelimesinin “demek, söylemek” anlamına gelen güften fiilinden gelerek “söylenmiş söz” anlamında kullanıldığı belirtilmektedir (Özkan, 1996: 217). Güfte, Türk müzikisinde dinî ve din dışı formların sözlü eserleri için, bestelenmek üzere yazılmaktadır. Güfteler, dönemin ünlü şairlerinin şiirlerinden veya herhangi bir şiirden oluşabilmektedir (Alvan, 2016: 391).

İçerdiği anlam bakımından incelendiğinde arûzun; Arap, Fars ve Türk dilinde heceler uzun (kapalı) veya kısa (açık) olma özelliğine dayanan şiir vezni olarak tanımlandığı görülmektedir (Dilçin, 2009: 3). Arûz; uzun veya kısa (açık veya kapalı) oluşuna göre vasıflandırılan heceler, kalıplaşmış bir şekilde tekrar edilmesiyle ortaya çıkan âhenk sistemi ve nazım ölçüsüdür (Kesik & Şenödeyici, 2019: 9). Tanrıkorur (2015), arûzu kısaca; “şiirimizde kullanılan ölçü kalıpları” olarak tanımlamaktadır (s. 359).

Arûz vezninde bir ünsüz harf ile bir ünlü harfin birleşimiyle veya sadece bir ünlü harften oluşan heceye açık hece denmektedir. Açık heceler nokta (•) işareti ile gösterilmektedir. “Boşlukta duran, asılı” anlamına gelen muallak kelimesiyle de adlandırıldığı belirtilen açık heceler, artı işareti veya ters yay işareti ile de gösterilebildiği ifade edilmektedir. Bir ünlü harf ile bir ünsüz harfin birleşimiyle veya bir ünsüz, bir ünlü ve tekrar bir ünsüz harften oluşan heceye ise kapalı hece adı verilmektedir. Kapalı heceler yatay çizgi (–) işareti ile gösterilmektedir. “Dayanılmış” anlamına gelen müsned sözcüğüyle de adlandırıldığı ifade edilen kapalı heceler, dikey bir çizgiyle de gösterilebildiği belirtilmektedir (Dilçin, 2009: 11). Arûz vezninde; ilk hecenin kapalı, ikinci hecenin açık olma durumuna ise medli hece denmektedir. Medli heceler, iki hece olarak düşünülerek bir yatay çizgi ve bir nokta (– •) ile gösterilmektedir (Kesik & Şenödeyici, 2019: 31).

Arûz vezninde açık (kısa) ve kapalı (uzun) heceler bir araya gelmesiyle tef'ile adı da verilen cüzler (bölüm, parça), cüzlerin birleşmesiyle de vezinler oluşmuştur. Efa'il ve tefa'il denen ana cüzler şunlardır: fe'ülün (• – –), fâ'ilün (– • –), mefâ'ilün (• – • –), fâ'ilâtün (– • – –), müstef'ilün (– – • –), mef'ülâtü (– – – •), müfâ'aletün (• – • –), mütefâ'ilün (• • – • –) (Timurtaş, 2005: 59).

YÖNTEM

Bu çalışmada, tarama modeli (survey) kullanılmıştır. Literatür tarama yönteminin kullanılması ve var olan durumun ortaya konulması yönüyle bu çalışma betimsel bir nitelik taşımaktadır.

Tarama modeli, mevcut durumda veya geçmişte var olan durumu/olayı olduğu hâliyle tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma modelinde, araştırma konusu içerisindeki nesne ya da birey kendi koşulları ile değiştirme ve etkileme çabası gösterilmeksizin açıklanmaya çalışılmaktadır (Karasar, 2018: 109).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini; güftesi Fuzûlî'ye ait olan şiirlerden oluşturulan Beste formundaki eserler, örneklemini ise TRT nota repertuarında yer alan ve güftesi Fuzûlî'nin şiirlerinden oluşturulan Beste formundaki iki adet eser oluşturmaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin genellenmesi durumuna “evren” adı verilmektedir. Araştırmacı, soyut bir kavram olan evreni araştırmanın amacına yönelik olarak sınırlandırmaya çalışır. Belirli kaidelere göre seçilerek evreni temsil eden küçük kümeye ise “örneklem” denmektedir (Karasar, 2018: 147-148).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışma kapsamında yer alan tüm bilgilere, yapılan literatür taraması sonucunda konuyla ilgili yayımlanmış olan yazılı kaynaklar (kitap, makale, tez) aracılığı ile ulaşılmıştır. Çalışma içerisindeki eserlerin notalarına ise internet kaynakları değerlendirilerek TRT repertuar numarasının kayıtlı bulunduğu arşivlerin taranması yoluyla ulaşılmıştır.

Çalışma içerisinde, çalışmanın örneklemini oluşturan TRT nota repertuarında yer alan ve güftesi Fuzûlî'nin şiirlerinden oluşturulan Beste formundaki iki adet eserde kullanılan usûl ve vezinler tespit edilerek toplanan veriler ışığında bu eserlerin usûl-vezin ilişkisindeki uyum ve uyumsuzluk incelenmiştir. Bu incelemelere bağlı olarak yapılan yorumlar, çalışmanın bulgular ve yorumlar bölümünde yer almaktadır.

BULGULAR ve YORUM

Çalışmanın bu bölümünde, TRT nota repertuarında yer alan ve güftesi Fuzûlî'nin şiirlerinden oluşturulan Beste formundaki iki adet eserin usûl-vezin münasebetinin uyum ve uyumsuzluğu örneklenerek incelenmiştir. Eserler, şekiller üzerinde incelenmiş olup bu şekillere dâir gerekli açıklamalar ilgili eserin altında ayrıntılı olarak verilmiştir.

1. Eser

Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem adlı eserin usûl-vezin incelemesi

Tanbûri Ali Efendi tarafından Muhayyer Sünbüle makamında ve Ağır Çenber usûlü ile Murabbâ Beste formunda bestelenmiş olan *Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem* adlı eserin güftesi Remel bahrinin Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün vezin kalıbı ile yazılmıştır.

1. 2. ve 4. Mısra

Nota

Usûl

Usûl-Vezin Uyumu

Âh
Âh
Âh

Öy İc ser
Ben ki mim
Ger be lâ

mes
sâ
yı

Düm Tc Düm Düm Düm

Ke

Öy İc ser
Ben ki mim
Ger be lâ
Fâ'î lâ lâ tün

The image displays a musical score for the poem "Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem" in three systems. Each system consists of three staves: a musical notation staff (Nota), a rhythm staff (Usûl), and a syllable alignment staff (Usûl-Vezin Uyumu). The first system shows the first two lines of the poem. The second system shows the next two lines. The third system shows the final two lines. The rhythm staff uses various note values to represent the beat structure, and the syllable alignment staff shows how the syllables of the poem are placed on the rhythm.

System 1:
 Nota: te ki aşk / te ki aşk
 Usûl: Tek / Tek / Tek
 Usûl-Vezin Uyumu: te ki aşk / te ki aşk / Fâ

System 2:
 Nota: tem ki id / o lan kim / râk dir / i le hoş / nûd
 Usûl: Düm / İa / Hek / Te / Te / Ke / Ke
 Usûl-Vezin Uyumu: tem_ki / id / o_lan / kim / i_le / hoş / râk / dir / nûd / tün

System 3:
 Nota: Âh / et me zem / Âh / me yü sah / Âh / i sen kav / dün / bâ / bâ / gâ
 Usûl: Düm / Te / Düm / Düm / Düm / Düm / Düm
 Usûl-Vezin Uyumu: et me / me yü / i sen / zem / sah / kav / dün / bâ / bâ / gâ / tün

System 4:
 Nota: yâ / yâ / yâ / yâ ne dir / ne dir / ne dir / vay / vay / vay
 Usûl: Tek / Tek / Tek / Düm / İa / Hek
 Usûl-Vezin Uyumu: yâ / bâ / gâ / yâ / bâ / gâ / yâ / bâ / gâ / yâ / ne / dir / ne / dir / ne / dir / dir / dir / tün

Şekil 2: Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem adlı eserin 1. 2. ve 4. mısraı

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Eserin 1. 2. ve 4. mısraı şekil içerisinde iki usûl olarak yerleştirilmiş olup usûl-vezin yerleşimi şu şekildedir (Şekil 2):

Eserin 1. 2. ve 4. mısraıma, birinci usûlün ilk darbu olan (düm) birlik değeri ve ikinci darbu olan (te) ikilik değeri kapsayacak şekilde yerleştirilen “âh” terennümü ile başlanmıştır. Veznin 1. tef’ilesi olan *fâ’ilâtün*’ün “fâ” hecesi, usûlün üçüncü darbu olan (ke) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen bir adet dördlük ile) yerleştirilmiştir. “i” hecesi, yine usûlün üçüncü darbının (ke) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere; “lâ” hecesi, usûlün dördüncü darbu olan (düm) birlik değere (bir adet noktalı sekizlik, bir adet on altılık ile darbın tamamını içine alacak şekilde) yerleştirilmiştir. “tün” hecesi ise, usûlün beşinci darbu olan (düm) ikilik değere (bir

adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. Bu hece, usûlün beşinci darbının (dm) tamamını; usûlün dörtlük değerdeki altıncı ve yedinci darbını (dm-dm) içine alacak şekilde uzatılmıştır.

Veznin 2. tef'ilesi olan *f'ilâtün*'n "f" hecesi, birinci usûlün sekizinci darbu olan (tek) birlik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile darbu tamamını ve usûlün birlik değerdeki dokuzuncu darbını (tek) içine alacak şekilde) yerleştirilerek tekrar edilmiştir. Aynı hece, usûlün onuncu darbu olan (tek) birlik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen üç adet sekizlik ile darbu tamamını ve usûlün on birinci darbu olan (tek) birlik değerin yarı değerini içine alacak şekilde uzatılarak) ikinci kez tekrar edilmiştir. Bu hece, usûlün on birinci darbının (dm) içerisinde yer alan ve bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen bir adet dörtlük değere yerleştirilmiştir. "i" hecesi, yine usûlün on birinci darbının (dm) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere yerleştirilmiştir. "l" hecesi, usûlün on ikinci darbu olan (t) birlik değere (dört adet sekizlik ile darbu tamamını ve usûlün on üçüncü darbu olan (hek) birlik değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "tn" hecesi ise, usûlün on dördüncü darbu olan (te) ikilik değere (bir adet noktalı sekizlik, bir adet on altılık, iki adet sekizlik ile usûlün ikilik değerdeki on beşinci, on altıncı ve on yedinci darbını (ke-te-ke) içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Eserin 1. 2. ve 4. mısraının ikinci usûlüne, usûlün ilk darbu olan (dm) birlik değeri ve ikinci darbu olan (te) ikilik değeri kapsayacak şekilde yerleştirilen "h" terennümü ile başlanmıştır. Veznin 3. tef'ilesi olan *f'ilâtün*'n "f" hecesi, usûlün üçüncü darbu olan (ke) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile) yerleştirilmiştir. "i" hecesi, yine usûlün üçüncü darbının (ke) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere yerleştirilmiştir. "l" hecesi, usûlün dördüncü darbu olan (dm) birlik değere (bir adet noktalı sekizlik, bir adet on altılık, iki adet sekizlik ile darbu tamamını içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "tn" hecesi ise, usûlün beşinci darbu olan (dm) ikilik değere (bir adet sekizlik ile darbu tamamını ve usûlün dörtlük değerdeki altıncı ve yedinci darbını (dm-dm) içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Veznin 4. tef'ilesi olan *f'ilün*'n "f" hecesi, ikinci usûlün sekizinci darbu olan (tek) birlik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile darbu tamamını içine alacak şekilde) yerleştirilmiştir. Aynı hece, usûlün dokuzuncu darbu olan (tek) birlik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile darbu tamamını içine alacak şekilde) yerleştirilerek tekrar edilmiştir. Aynı hece, usûlün onuncu darbu olan (tek) birlik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen üç adet sekizlik ile usûlün birlik değerdeki on birinci darbının (dm) yarı değerini için alacak şekilde) yerleştirilerek ikinci kez tekrar edilmiştir. Bu hece, yine usûlün on birinci darbının (dm) içerisinde yer alan ve bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen iki adet on altılık değere (aynı darbu içerisinde yer alan bir adet sekizlik değeri içine alacak şekilde) yerleştirilerek üçüncü kez tekrar edilmiştir. "i" hecesi, yine usûlün on birinci darbının (dm) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere yerleştirilmiştir. "ln" hecesi ise, usûlün on ikinci darbu olan (t) birlik değere (dört adet sekizlik ile darbu tamamını içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Eserin 1. 2. ve 4. mısraının ikinci usûlü içerisinde, usûlün birlik değerdeki on üçüncü darbu (hek) ile ikilik değerdeki on dördüncü, on beşinci, on altıncı ve on yedinci darbını (te-ke-te-ke) kapsayacak şekilde yerleştirilen lâfzî terennüm yer almaktadır. Bu terennüm bölümü, eserin 1. 2. ve 4. mısraında yer alan ve veznin 3. ve 4. tef'ilesine denk gelen *f'ilâtün fâ'ilün*'n tekrar edildiği usûlün üçüncü darbına kadar devam etmektedir.

Terennüm

Nota

m rm c nm a
m rm c nm a
m rm c nm a

Te Te

Usl

Kc Kc

Usl-Vezin Uyum

Şekil 3: Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem adlı eserin 1. terennüm bölümü

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Eserin 1. 2. ve 4. mısraında yer alan ve veznin 3. ve 4. tef'ilesine denk gelen *fâ'ilâtün* ve *fâ'ilün*'ün tekrarı şekil içerisinde bir usûl olarak yerleştirilmiş olup usûl-vezin yerleşimi şu şekildedir (Şekil 3):

Eserin 1. 2. ve 4. mısraının tekrar eden bölümünde, veznin 3. tef'ilesine denk gelen *fâ'ilâtün*'ün “fâ” hecesi, üçüncü darby olan (ke) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen bir adet dördlük ile) yerleştirilmiştir. “i” hecesi, yine usûlün üçüncü darbynın (ke) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere; “lâ” hecesi, usûlün dördüncü darby olan (düm) birlik değere (dört adet sekizlik ile darbyn tamamını içine alacak şekilde) yerleştirilmiştir. “tün” hecesi ise, usûlün beşinci darby olan (düm) ikilik değere (bir adet noktalı sekizlik, bir adet on altılık ile darbyn tamamını ve usûlün dördlük değerindeki altıncı ve yedinci darbynı (düm-düm) içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Eserin 1. 2. ve 4. mısraının tekrar eden bölümünde, veznin 4. tef'ilesine denk gelen *fâ'ilün*'ün “fâ” hecesi, usûlün sekizinci darby olan (tek) birlik değere (bir adet dördlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile darbyn tamamını içine alacak şekilde) yerleştirilmiştir. Bu hece, usûlün birlik değerdeki dokuzuncu ve onuncu darby (tek-tek) ile usûlün birlik değerdeki on birinci darbynın (düm) yarı değerini içine alacak şekilde uzatılmıştır. Aynı hece, usûlün on birinci darbynın (düm) diğer yarı değerine (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen bir adet dördlük ile) yerleştirilerek tekrar edilmiştir. “i” hecesi, yine usûlün on birinci darbynın (düm) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere; “lün” hecesi ise, usûlün on ikinci darby olan (tâ) birlik değere (iki adet sekizlik ile darbyn tamamını ve usûlün on üçüncü darby olan (hek) diğer yarı değerine (bir adet noktalı sekizlik, bir adet on altılık ile) yerleştirilerek tekrar edilmiştir. Usûlün ikilik değerdeki on dördüncü, on beşinci, on altıncı ve on yedinci darbynı (te-ke-te-ke) kapsayacak şekilde yerleştirilen lâfzî terennüm yer almaktadır.

Eserin 4. mısraında; veznin 2. tef'ilesindeki “lâ” hecesinin karşılığı olan “le” hecesinde imâle vardır.

3. Mısra

The image displays a musical score for the 3rd line of a poem. It consists of five systems, each with three staves: a vocal line (Nota), a rhythm line (Usül), and a syllable alignment line (Usül-Vezin Uyumu). The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The lyrics are: "Âh u Fer yâ", "dın Fu zû lî", "dın Fu zû lî", "Âh in ci dúp dūr", and "â â â le mi vay". The rhythm line uses symbols like "Düm", "Te", "Kc", "Hek", "Ke", "Tek", and "Ta" to indicate the rhythm. The syllable alignment line shows the corresponding syllables for each note.

Nota

Usül

Usül-Vezin Uyumu

Nota

Usül

Usül-Vezin Uyumu

Nota

Usül

Usül-Vezin Uyumu

Nota

Usül

Usül-Vezin Uyumu

Nota

Usül

Usül-Vezin Uyumu

Şekil 4: Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem adlı eserin 3. mısraı

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Eserin 3. mısraı şekil içerisinde iki usül olarak yerleştirilmiş olup usül-vezin yerleşimi şu şekildedir (Şekil 4):

Veznin 1. tef'ilesi olan *fâ'ilâtün*'ün "fâ" hecesi, birinci usûlün ilk darbı olan (tek) birlik değere (bir adet dörtlük ile darbin tamamını ve usûlün ikilik değerdeki ikinci darbinın (te) içerisinde yer alan bir adet sekizlik, bir adet dörtlük değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "i" hecesi, yine usûlün ikinci darbinın (te) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere yerleştirilmiştir. "lâ" hecesi, usûlün üçüncü darbı olan (ke) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen iki adet on altılık ile usûlün birlik değerdeki dördüncü darbinı (düm) içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "tün" hecesi ise, usûlün beşinci darbı olan (düm) ikilik değere (dört adet on altılık ile darbin tamamını ve usûlün dörtlük değerindeki altıncı ve yedinci darbinı (düm-düm) içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Veznin 2. tef'ilesi olan *fâ'ilâtün*'ün "fâ" hecesi, birinci usûlün sekizinci darbı olan (tek) birlik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile darbin tamamını ve usûlün birlik değerdeki dokuzuncu darbinı (tek) içine alacak şekilde) yerleştirilerek tekrar edilmiştir. Aynı hece, usûlün onuncu darbı olan (tek) birlik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile darbin tamamını ve usûlün ikilik değerdeki on birinci darbinın (düm) yarı değerini içine alacak şekilde) yerleştirilerek ikinci kez tekrar edilmiştir. Bu hece, usûlün on birinci darbinın (düm) içerisinde yer alan ve bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik değere birlik değere yerleştirilmiştir. "i" hecesi, yine usûlün on birinci darbinın (düm) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere yerleştirilmiştir. "lâ" hecesi, usûlün on ikinci darbı olan (tâ) birlik değere (bir adet noktalı sekizlik, bir adet on altılık, iki adet sekizlik ile darbin tamamını; usûlün on üçüncü darbı olan (hek) birlik değeri; usûlün on dördüncü darbı olan (te) ikilik değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "tün" hecesi ise, usûlün on beşinci darbı olan (ke) ikilik değere (iki adet noktalı sekizlik, iki adet on altılık ile usûlün ikilik değerdeki on altıncı ve on yedinci darbinı (te-ke) kapsayacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Eserin 3. mısraının ikinci usûlüne, usûlün ilk darbı olan (düm) birlik değeri ve ikinci darbı olan (te) ikilik değeri kapsayacak şekilde yerleştirilen "âh" terennümü ile başlanmıştır. Veznin 3. tef'ilesi olan *fâ'ilâtün*'ün "fâ" hecesi, usûlün üçüncü darbı olan (ke) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. "i" hecesi, yine usûlün üçüncü darbinın (ke) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere yerleştirilmiştir. "lâ" hecesi, usûlün dördüncü darbı olan (düm) birlik değere (bir adet noktalı sekizlik, bir adet on altılık ile darbin tamamını ve usûlün ikilik değerdeki beşinci darbinın (düm) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "tün" hecesi ise, usûlün beşinci darbı olan (düm) ikilik değere (bir adet dörtlük ile darbin tamamını ve usûlün dörtlük değerindeki altıncı ve yedinci darbinı (düm-düm) içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Veznin 4. tef'ilesi olan *fâ'ilün*'ün "fâ" hecesi, ikinci usûlün sekizinci darbı olan (tek) birlik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile darbin tamamını içine alacak şekilde) yerleştirilerek tekrar edilmiştir. Aynı hece, usûlün dokuzuncu darbı olan (tek) birlik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile darbin tamamını ve usûlün birlik değerdeki on birinci darbinın (düm) yarı değerini içine alacak şekilde) yerleştirilerek ikinci kez tekrar edilmiştir. Bu hece, usûlün on birinci darbinın (düm) içerisinde yer alan bir adet noktalı dörtlük değere yerleştirilmiştir. "i" hecesi, yine usûlün on birinci darbinın (düm) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değere; "lün" hecesi ise, usûlün on ikinci darbı olan (tâ) birlik değere (bir adet ikilik ile darbin tamamını içine alacak şekilde) yerleştirilmiştir.

Eserin 3. mısraının ikinci usûlü içerisinde, usûlün birlik değerdeki on üçüncü darbı (hek) ile ikilik değerdeki on dördüncü, on beşinci, on altıncı ve on yedinci darbinı (te-ke-te-ke) kapsayacak şekilde yerleştirilen lâfzî terennüm yer almaktadır. Bu terennüm bölümü, eserin 3. mısraında yer alan ve veznin 3. ve 4. tef'ilesine denk gelen *fâ'ilâtün* ve *fâ'ilün*'ün tekrarındaki usûlün üçüncü darbına kadar devam etmektedir.

Terennüm

Nota

Öm rüm eâ nm a

Usûl

Usûl-Vezn Uyumu

The image displays three systems of musical notation for the piece 'Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem'. Each system consists of three staves: 'Nota' (melody), 'Usûl' (rhythm), and 'Usûl-Vezin Uyumunu' (rhythm and meter). The first system includes the lyrics 'man in ci düp dür' and 'Düm Te Düm Düm Düm'. The second system includes the lyrics 'â' and 'Tek Tek Tek'. The third system includes the lyrics 'â le mi mi vay a man' and 'Düm Hek Te Te'. The notation is in a staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat).

Şekil 5: Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem adlı eserin 2. terennüm bölümü

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Eserin 3. mısraında yer alan ve veznin 3. ve 4. tef'ilesine denk gelen *fâ'ilâtün fâ'ilün*'ün tekrarı şekil içerisinde bir usûl olarak yerleştirilmiş olup usûl-vezin yerleşimi, eserin 1. 2. ve 4. mısraında yer alan ve veznin 3. ve 4. tef'ilesine denk gelen *fâ'ilâtün fâ'ilün*'ün tekrarı ile aynıdır.

Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem adlı eser, 3. mısraın tekrar bölümünde yer alan ve usûlün on dördüncü darbını (te), on beşinci darbını (ke), on altıncı darbını (te) ve on yedinci darbını (ke) kapsayacak şekilde yerleştirilen lâfzî terennüm bölümü ile tamamlanmıştır.

2. Eser

Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle adlı eserin usûl-vezin incelemesi

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi tarafından Şehnâz Bûselik makamında ve Lenk Fahte usûlü ile Nakış Beste formunda bestelenmiş olan *Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle* adlı eserin güftesi Muzârî bahrinin Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün vezin kalıbı ile yazılmıştır.

Ş 1. ve 3. Mısra

Nota

Usûl

Usûl-Vezin Uyumu

Nota

Usûl

Usûl-Vezin Uyumu

Şekil 6: Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle adlı eserin 1. ve 3. mısraı

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Eserin 1. ve 3. mısraı şekil içerisinde dört usûl olarak yerleştirilmiş olup usûl-vezin yerleşimi şu şekildedir (Şekil 6):

Eserin 1. ve 3. mısrama, birinci usûlün ikilik değerdeki ilk darbının (düm) yarı değerine (bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiş olan “âh” terennümü ile başlanmıştır. Veznin 1. tef’ilesi olan *mef’ûlü*’nün “mef” hecesi, usûlün ilk darbının (düm) diğer yarı değeri olan dörtlük değere (bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. “û” hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktali ikilik değere (bir adet noktali ikilik ile); “lü” hecesi ise, usûlün üçüncü darbu olan (düm) dörtlük değere (bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir.

Veznin 2. tef’ilesi olan *fâ’ilâtün*’ün “fâ” hecesi, birinci usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen üç adet sekizlik ile) yerleştirilmiştir. Bu hece, birinci usûlün beşinci ve altıncı darbu olan (te-ke) dörtlük değeri; ikinci usûlün ikilik değerdeki ilk darbının (düm) yarı değerini içine alacak şekilde uzatılmıştır. “i” hecesi, ikinci usûlün ilk darbının (düm) diğer yarı değeri olan dörtlük değere (iki adet sekizlik ile) yerleştirilmiştir. “lâ” hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktali ikilik değere (bir adet sekizlik ile darbin tamamını ve usûlün üçüncü darbu olan (düm) dörtlük değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. “tün” hecesi ise, usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (dört adet sekizlik ile usûlün dörtlük değerdeki beşinci ve altıncı darbını (te-ke) kapsayan bir adet ikilik değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Veznin 3. tef’ilesi olan *mef’ûlü*’nün “mef” hecesi, üçüncü usûlün ilk darbu olan (düm) ikilik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen iki adet sekizlik ile) yerleştirilmiştir. “û” hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktali ikilik değere (bir adet noktali ikilik ile); “lü” hecesi ise, usûlün üçüncü darbu olan (düm) dörtlük değere (bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir.

Veznin 4. tef’ilesi olan *fâ’ilâtün*’ün “fâ” hecesi, üçüncü usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. Bu hece, yine usûlün dördüncü darbının (tek) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değeri; usûlün beşinci ve altıncı darbu olan (te-ke) dörtlük değeri; dördüncü usûlün ikilik değerdeki ilk darbının (düm) yarı değerini içine alacak şekilde uzatılmıştır. “i” hecesi, dördüncü usûlün ilk darbının (düm) diğer yarı değeri olan dörtlük değere (iki adet sekizlik ile); “lâ” hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktali ikilik değere (dört adet sekizlik ile darbin tamamını ve usûlün üçüncü darbu olan (düm) dörtlük değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. “tün” hecesi ise, usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (bir adet noktali dörtlük ile aynı darbin içerisinde yer alan bir adet sekizlik es değerini içine alacak şekilde) yerleştirilmiştir. Eserin 1. ve 3. mısraı, dördüncü usûlün dörtlük değerdeki beşinci ve altıncı darbını (te-ke) kapsayan bir adet ikilik değere yerleştirilmiş olan âh” terennümü ile tamamlanmıştır.

2. ve 4. Mısra

Nota

Usûl

Usûl-Vezin Uyumu

Nota

Usûl

Usûl-Vezin Uyumu

Şekil 7: Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle adlı eserin 2. ve 4. mısraı

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Eserin 2. ve 4. mısraı şekil içerisinde dört usûl olarak yerleştirilmiş olup usûl-vezin yerleşimi şu şekildedir (Şekil 7):

Eserin 2. ve 4. mısraına, birinci usûlün ikilik değerdeki ilk darbının (düm) yarı değerine tekâbül eden bir adet dörtlük es ile başlanmıştır. Veznin 1. tef'ilesi olan *mef'ûlü'*'nün "mef" hecesi, usûlün ilk darbının diğer yarı değeri olan dörtlük değere (bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. "ü" hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktalı ikilik değere (bir adet ikilik ile darbin tamamını ve usûlün dörtlük değerdeki üçüncü darbının (düm) içerisinde yer alan bir adet sekizlik değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "lü" hecesi ise, yine usûlün üçüncü darbının (düm) içerisinde yer alan iki adet on altılık değere yerleştirilmiştir.

Veznin 2. tef'ilesi olan *fâ'ilâtün'*'ün "fâ" hecesi, birinci usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (bir adet sekizlik ile darbin tamamını ve usûlün dörtlük değerdeki beşinci ve altıncı darbını (te-ke) kapsayan bir adet ikilik değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "i" hecesi, ikinci usûlün ilk darbu olan (düm) ikilik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. "lâ" hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktalı ikilik değere (bir adet noktalı dörtlük ile darbin tamamını ve usûlün üçüncü darbu olan (düm) dörtlük değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "tün" hecesi ise, usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (dört adet sekizlik ile usûlün dörtlük değerdeki beşinci ve altıncı darbını (te-ke) kapsayan bir adet ikilik değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Veznin 3. tef'ilesi olan *mef'ûlü'*'nün "mef" hecesi, üçüncü usûlün ilk darbu olan (düm) ikilik değere (bir adet dörtlük es değerinden sonra gelen bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. "ü" hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktalı ikilik değere (bir adet noktalı dörtlük ile darbin tamamını kapsayacak şekilde); "lü" hecesi ise, usûlün üçüncü darbu olan (düm) dörtlük değere (bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir.

Veznin 4. tef'ilesi olan *fâ'ilâtün'*'ün "fâ" hecesi, üçüncü usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. Bu hece, usûlün dördüncü darbının (tek) tamamını; beşinci ve altıncı darbu olan (te-ke) dörtlük değeri; dördüncü usûlün ikilik değerdeki ilk darbının yarı değerini (düm) içine alacak şekilde uzatılmıştır. "i" hecesi, dördüncü usûlün ilk darbının (düm) diğer yarı değeri olan bir dörtlük değere (iki adet sekizlik ile) yerleştirilmiştir. "lâ" hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktalı ikilik değere (bir adet sekizlik ile darbin tamamını ve usûlün dörtlük değerindeki üçüncü darbını (düm) içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. "tün" hecesi ise, usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (dört adet sekizlik ile usûlün dörtlük değerdeki beşinci ve altıncı darbını (te-ke) kapsayan bir adet ikilik değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir.

Eserin 2. mısraında; veznin 1. tef'ilesindeki "mef" hecesinin karşılığı olan "bu" hecesinde ve veznin 3. tef'ilesindeki "ü" hecesinin karşılığı olan "e" hecesinde imâle vardır.

Nota

feh me den eh li hâ le
ruh sâ rn üz re hâ le

Düm Düm Te Düm Düm Te

Tek Tek Ke Tek Tek Ke

Usûl-Vezin Uyumu

feh me den eh li hâ le
ruh sâ rn üz re hâ le
Mef û lü Fâ re i lâ tün

Şekil 8: Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle adlı eserin 2. ve 4. mısraının devamı
Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Eserin 2. mısraında yer alan ve veznin 3. ve 4. tef'ilesine denk gelen *mef'ûlü* ve *fâ'ilâtün* eser içerisinde iki usûlü kapsayacak şekilde tekrar edilmiş olup usûl-vezin yerleşimi şu şekildedir (Şekil 8):

Eserin 2. mısraının tekrar eden bölümüne, birinci usûlün ikilik değerdeki ilk darbının (düm) yarı değerine tekâbül eden bir adet dörtlük es ile başlanmıştır. Veznin 3. tef'ilesine denk gelen *mef'ûlü*'nün “mef” hecesi, usûlün ilk darbının (düm) diğer yarı değeri olan bir dörtlük değere (iki adet sekizlik ile) yerleştirilmiştir. “û” hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktalı ikilik değere (bir adet noktalı ikilik ile); “lü” hecesi ise, usûlün üçüncü darbu olan (düm) dörtlük değere (iki adet sekizlik ile) yerleştirilmiştir.

Eserin 2. mısraının tekrar eden bölümünde, veznin 4. tef'ilesine denk gelen *fâ'ilâtün*'ün “fâ” hecesi, birinci usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (bir adet sekizlik es değerinden sonra gelen bir adet dörtlük ile) yerleştirilmiştir. Bu hece, usûlün dördüncü darbının (tek) tamamını; beşinci ve altıncı darbu olan (te-ke) dörtlük değeri; ikinci usûlün ikilik değerdeki ilk darbının (düm) yarı değerini içine alacak şekilde uzatılmıştır. “i” hecesi, ikinci usûlün ilk darbının (düm) diğer yarı değeri olan dörtlük değere (iki adet sekizlik ile) yerleştirilmiştir. “lâ” hecesi, usûlün ikinci darbu olan (tek) noktalı ikilik değere (dört adet sekizlik ile darbin tamamını ve usûlün üçüncü darbu olan (düm) dörtlük değeri içine alacak şekilde uzatılarak) yerleştirilmiştir. “tün” hecesi ise usûlün dördüncü darbu olan (tek) ikilik değere (bir adet noktalı ikilik ile usûlün beşinci ve altıncı darbu olan (te-ke) dörtlük değeri kapsayacak şekilde) yerleştirilmiştir.

Terennüm

Nota

Tâ dir ten dir ye le lel li iş ve bâ zı men

Düm Düm Te Düm Düm Te

'Tek 'Tek Ke Tek Tek Ke

Usûl-Vezin Uyumu

dir ten dir ye le lel li çâ re sâ zı men

Düm Düm Te Düm Düm Te

'Tek 'Tek Ke Tek Tek Ke

Usûl-Vezin Uyumu

Nota

Ey cā ni men cā nā ni men

Düm Düm Te Düm Düm Te

Usül

'Tek 'Tek Ke 'Tek 'Tek Ke

Usül-Vezin Uyumu

Nota

Âh sul tā ni men hūn kâ ri men

Düm Düm Te Düm Düm Te

Usül

Tek 'Tek Ke Tek 'Tek Ke

Usül-Vezin Uyumu

Nota

Âh Nev rû ze er dîn ey gō nül Âh

Düm Düm Te Düm Düm Te

Usül

'Tek 'Tek Ke 'Tek 'Tek Ke

Usül-Vezin Uyumu

Nota

şâd ol ma nın hen gâ mu dır

Düm Düm Te Düm Düm Te

Usül

Tek Tek Ke Tek Tek Ke

Usül-Vezin Uyumu

Nota

Â ştk lar giy di ka re ler

Düm Düm Te Düm Düm Te

Usül

Tek Tek Ke Tek 'Tek Ke

Usül-Vezin Uyumu

The image displays three systems of musical notation for the piece 'Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle'. Each system consists of three staves: 'Nota' (melody), 'Usûl' (rhythm), and 'Usûl-Vezin Uyumu' (rhythm and meter). The lyrics are written below the melody staff. The first system has the lyrics 'böy le mi o lur bî câ re ler'. The second system has 'Sî nem de ki yâ re ler'. The third system has 'sul tâ nı mın ih sâ nıdır'. The notation includes various rhythmic values and melodic lines.

Şekil 9: Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle adlı eserin terennüm bölümü

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle adlı eser, dört usûlü kapsayan karışık terennüm bölümü (hem lâfzî hem ikâî) ve on altı usûlü kapsayan lâfzî terennüm bölümü ile tamamlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“Güfteleri Fuzûlî’ye ait şiirlerden seçilen Beste formundaki iki adet eserin usûl-vezin münâsebeti” adlı bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Güfteleri Fuzûlî’ye ait şiirlerden seçilerek usûl-vezin münâsebeti incelenen iki adet eserin farklı bestekârlar tarafından farklı usûllerle ve farklı vezin kalıplarıyla bestelendiği görülmektedir. Bu doğrultuda;

Tanbûri Ali Efendi tarafından Muhayyer Sünbüle makamında ve Ağır Çenber usûlü ile Murabbâ Beste formunda bestelenmiş olan *Öyle Sermestem ki İdrâk Etmezem* adlı eserin güftesinin Remel bahrinin Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün vezin kalıbı ile yazıldığı tespit edilmiştir.

Dört mısradan oluşan bu eserin aynı şekilde ezgilendirilmiş olan birinci, ikinci ve dördüncü mısraına “âh” terennümü ile farklı şekilde ezgilendirilmiş olan üçüncü mısraına ise güfte ile başlanmıştır. Bu eserin terennüm bölümleri (lâfzî terennüm), mısra yinelemelerinin öncesinde ve mısra sonlarında yer almaktadır. Eser içerisinde, usûl darplarının vezin kalıplarına yerleşiminin uyumlu olduğu; usûl-vezin dağılımında hiçbir uyumsuzluk görülmediği tespit edilmiştir.

Çalışma içerisinde yer alan ve Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi tarafından Şehnâz Büselik makamında ve Lenk Fahte usûlü ile Nakış Beste formunda bestelenmiş olan *Mushaf Demek Hatâdır Ol Safha-i Cemâle* adlı diğer eserin güftesinin ise Muzâri bahrinin Mef’ûlü Fâ’ilâtün Mef’ûlü Fâ’ilâtün vezin kalıbı ile yazıldığı tespit edilmiştir.

Dört mısradan oluşan bu eserin, aynı şekilde ezgilendirilmiş olan birinci ve üçüncü mısraı “âh” terennümü ile başlayıp “âh” terennümü ile tamamlanmıştır. Eserin ikinci ve dördüncü mısraı ise birinci ve üçüncü mısradan farklı şekilde ezgilendirilmiş olup eser, dört usûlü kapsayan karışık terennüm (hem lâfzî hem ikâî terennüm) ve on altı usûlü kapsayan lâfzî terennüm ile tamamlanmıştır.

Bu eser içerisinde, usûl darplarının vezin kalıplarına yerleşiminin genel olarak uyumlu olduğu görülse de eserin 1. ve 3. mısrasında, veznin 1. ve 3. tef'ilesi olan *mef'ûlü*'nün "lü" hecesine karşılık gelen "de" ve "ha" hecelerinin; veznin 2. ve 4. tef'ilesi olan *fâ'ilâtün*'ün "i" hecesine karşılık gelen "ha" ve "ce" hecelerinin; 1. ve 3. mısrasında ise yine veznin 2. ve 4. tef'ilesi olan *fâ'ilâtün*'ün "i" hecesine karşılık gelen "bı" ve "li" hecelerinin; veznin 3. tef'ilesi olan *mef'ûlü*'nün "lü" hecesine karşılık gelen "de" hecesinin usûl-vezin dağılımında uyumsuzluk olduğu tespit edilmiştir.

Bestekârların eserlerindeki güfteleri Fuzûlî'nin nazım biçimi olarak kullandığı gazelden seçtikleri ve eserlerini dört mısra şeklinde oluşturdukları saptanmıştır.

Güfte vezinlerinin tespiti ve notalarının yazımı esnasında güftelerin günümüze bazı küçük değişiklikler yapılarak ulaştığı görülmüş olup çalışmamız içerisinde aslî olarak şiiirlerin orijinal hâli baz alınmıştır.

Beste formunun kalıplaşmış özelliğinin olması, usûl-vezin arasında dengeli ve uyumlu bir dağılımın olmasına katkı sağlaması sebebiyle eserlerin usûllerinin ilk darplarına genel olarak "âh" ve "yâr" lâfzî terennümleri ile başladığı görülmüştür. Eserlerin terennüm bölümlerinin bestekârlar tarafından farklı şekillerde oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Büyük usûl ile oluşturulan eserde usûl-vezin uyumunun sağlanabilmesi adına daha fazla yineleme yapılmasına ihtiyaç duyulduğu, küçük usûl ile oluşturulan eserde ise yineleme yapılma gereği görülmediği saptanmıştır.

Bu çalışmada Güfteleri Fuzûlî'ye ait olan Beste formundaki iki eserin usûl-vezin ilişkisi incelenerek örneklendirilmiştir. Şâirin, mûsikî içerisindeki yerinin tam mânâsıyla anlaşılabilmesi için diğer formlarda bestelenmiş eserlerinin de usûl-vezin münâsebeti yönünden incelenerek mûsikî-edebiyat ilişkisi ile değerlendirilmesinin önem arz edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alvan, T. & Alvan, M. H. (2016). Saz ve Söz Meclisi, Şule Yayınları, İstanbul.

Çıpan, M. (1997). "Fuzûlî'nin Gazellerine Yazılan Nazîrelerden Bazıları ve Bestelenmiş Şiirleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (3): 103-114.

Dilçin, C. (2009). Örneklerle Türk Şiiri Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gölpınarlı, A. (2014). Fuzûlî, Kapı Yayınları, İstanbul.

Güldaş, S. (2003). Türk Dilinin Diksiyonu-Prozodisi Vurgu ve Vurgulamaları ile Türk Mûsikîsinde Prozodi, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul.

Hatipoğlu, V. & Sağlam, A. (2013). "Türk Mûsikîsinde Usûl Geleneğinin Değerlendirilmesi", Eğitimde Kuram ve Uygulama, 9(2): 113-134.

İlhan, A. B. (2003). "5 ile 10 Zamanlı Usûllerde Aruz Vezin İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İpekten, H. (2012). Fuzûlî: Hayatı-Sanatı-Eserleri, Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kaçar, G. Y. (2009). Türk Mûsikîsi Rehberi, Maya Akademi Yayınları, Ankara.

Karahan, A. (1995). Fuzûlî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Kesik, B. & Şenödeyici, Ö. (2019). Aruz Teori ve Uygulama, Kesit Yayınları, İstanbul.

Kudret, C. (1985). Divan Şiirinde Üç Büyükler: Fuzûlî, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Mazıoğlu, H. (1992). Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Mazıoğlu, H. (2011). Fuzûlî Üzerine Makaleler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özkan, İ. H. (1996). "Güfte", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDV), (14): 217, İstanbul.

Özkan, İ. H. (2006). Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velvelleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Öztuna, Y. (1987). Türk Mûsikîsi Teknik ve Tarih, Kent Basımevi, İstanbul.

- Öztuna, Y. (2000). Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Tanrıkorur, C. (2011). Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tanrıkorur, C. (2014). Türk Müzik Kimliği, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tanrıkorur, C. (2015). Müzik, Kültür, Dil, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TDK, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr>
- Timurtaş, F. K. (2005). Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Akçağ.Yayınları, Ankara.
- Yavaşca, A. (1992). “Beste”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDV), (5): 543, İstanbul.